

Nomina propria v jazyku konšpiračných textov

Ján Demčišák

Abstract

Nomina Propria in the Language of Conspiracy Texts. *The language of conspiracy texts is characterised, among other things, like the language of populist discourse, by polarising thinking within the schema of "us" and "them". These poles are not only defined in the abstract; they are also frequently concretised with proper nouns. This paper presents the findings of an empirical study on the use of proper nouns in conspiratorial discourse texts. It employs corpus linguistic tools to analyse the functions of these terms, their associations with other linguistic elements, and their role in the broader context of conspiracy texts. The analysis is based on a corpus of German-language texts obtained from articles in selected online journals.*

Keywords: proper names, corpus analysis, alternative media, conspiracy discourse.

Kľúčové slová: vlastné mená, korpusová analýza, alternatívne médiá, konšpirátorský diskurz.

Úvod

Viacere výskumy poukazujú na to, že jazyk konšpiračných textov vykazuje znaky podobné pravicovej a radikálnej populistckej rétorike (Römer, Stumpf 2019, Römer, Stumpf 2022, Štefančík 2020). Okrem iného je charakteristický bipolárnym myslením v rámci schémy „my“ a „oni“, pričom dané póly sú jednak vymedzované všeobecne a abstraktne ako apelatíva, ale taktiež sa často stretávame s ich konkretizovaním v podobe vlastných mien. V našej štúdií sa zameriavame na druhú spomínanú kategóriu vymedzení prostredníctvom *nominum propriorum* a analyzujeme, akým spôsobom sú tieto v konšpiračných textoch používané, s akými asociáciami, slovnými spojeniami a jazykovými prostriedkami sú spájané a akú úlohu zohrávajú v celkovom kontexte konšpirátorských textov.¹

¹ Štúdia je súčasťou širšieho výskumu so zameraním na jazykové stratégie konšpiračných teórií a alternatívnych právd v nemeckom a slovenskom jazykovom priestore

Empirický základ našej analýzy tvoria texty z nemeckých online portálov *Rubikon*, *Manova* a *Nachdenkseiten*.² Časopis *Rubikon* mal podľa jeho šéfredaktora Jensa Wernickeho v roku 2020 viac ako milión čitateľov (Holland-Letz 2020). Podobnú čitateľskú základňu môžeme predpokladať aj pri jeho nástupcovi *Manova*, ktorý od roku 2024 začal vychádzať dodatočne aj v printovej podobe. V roku 2022 mal portál *Nachdenkseiten* podľa otázok skupiny poslancov v Nemeckom spolkovom sneme a frakcie Die Linke približne 200 000 čitateľov denne a 100 000 followerov na Facebooku.³ Ide teda o internetové časopisy a platformy s dosahom, ktorý nemožno podceňovať. K názoru, že ide o médiá šíriace texty konšpirátorského charakteru, ktoré následne preberajú ďalšie konšpirátorské kanály, dospievajú nezávisle od seba viacerí odborníci (Holland-Letz 2020, Waldmüller 2022, Müller et al. 2023, Linden 2022, Fücks 2022). Z tohto dôvodu môžeme považovať texty publikované na uvedených portáloch za relevantné pre výskum jazyka konšpiračných teórií.

Výskumná vzorka a metodológia

Pre potreby našej analýzy sme z uvedených portálov zvolili rubriky zamerané na politiku, médiá a spoločnosť. Konkrétne ide o rubriky *Medien und Ideologiekritik*, *Fassadendemokratie und tiefer Staat* (Rubikon), *Gesellschaft und Soziales* (Manova) a *Medien und Medienanalyse* (Nachdenkseiten), v rámci nich sme extrahovali celkovo 1340 publikovaných článkov za vymedzené obdobie rokov 2022 a 2023. Následne boli odstránené všetky paratexty (ako sú mená autorov textov, ich biografické údaje, poznámky pod čiarou a pod.), aby nekontaminovali a neskrášľovali výskumnú vzorku. Na jej spracovanie bol využitý nástroj Sketch Engine, v ktorom bol vytvorený a kompilovaný výsledný nemecký textový korpus pozostávajúci z 2 856 018 tokenov, 2 392 057 slov a 123 624 viet. Vzhľadom na uvedený

re. Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-22-0221.

² Časopis *Rubikon* (<https://www.rubikon-verlag.de>) bol vydávaný v rokoch 2017 až 2023 spoločnosťou Rubikon-Betriebsgesellschaft pod hlavičkou vydavateľstva Rubikon-Verlag. Jeho nástupcom je časopis *Manova* (<https://www.manova.news>) fungujúci od roku 2023 pod organizáciou Initiative zur Demokratisierung der Meinungsbildung. Od roku 2024 je dostupný aj v printovej podobe. Vydavateľom *NachDenkSeiten* (<https://www.nachdenk-seiten.de>) je publicista a bývalý politik SPD Albrecht Müller.

³ Deutscher Bundestag, 20. Wahlperiode. Drucksache 20/2286, 12. 09. 2022, <https://dserver.bundestag.de/btd/20/033/2003386.pdf> [24. 10. 2024].

rozsah môžeme považovať vytvorený korpus za dostatočne reprezentatívny pre potreby ďalšej analýzy.

Na korpusovú analýzu pomocou Sketch Engine bol využitý nástroj Keywords a v rámci neho Multi-word-terms. Pomocou tohto nástroja je možné vyhodnotiť najčastejšie sa vyskytujúce jednoslovné výrazy (single words) a viacslovné výrazy (tzv. kľúčové termíny), ktoré sa vyskytujú častejšie v cieľovom korpuse ako v referenčnom korpuse a ktoré zároveň zodpovedajú typickému formátu terminológie v danom jazyku.⁴ Ako referenčný korpus pre korpusy vytvorené v nemeckom jazyku sa využíva German Web 2020 (deTenTen20).

Už pri pohľade na prvých 100 najviac frekventovaných kľúčových termínov (Tabuľka 1) v analyzovanej vzorke môžeme pozorovať, že až 61 percent z nich sú vlastné mená, čo znamená, že v kontexte konšpiračných textov sa na nomina propria upriamuje pomerne veľká časť pozornosti, a preto má význam sa nimi bližšie zaoberať aj z lingvistického a politolingvistického hľadiska. So špecifikáciou nášho výskumného zámeru súvisí aj následné odfiltrovanie všetkých apelatív a korekcia v zmysle odstránenia, či zjednotenia niektorých duplicitne sa vyskytujúcich položiek, ako napríklad položky 15, 16 a 17 pri ktorých bolo jedno vlastné meno rozdelené do troch položiek (por. Tabuľka 1). Týmto spôsobom sa dostávame k zoznamu najviac frekventovaných vlastných mien vo vybraných rubrikách časopisov *Rubikon*, *Manova* a *NachDenkSeiten* v rokoch 2022 a 2023 (Tabuľka 2). Na jeho základe môžeme v ďalšom kroku identifikované nomina propria popísať a klasifikovať a tiež analyzovať a interpretovať ich konkordanciu, teda kontexty ich výskytu a použitia v texte.

⁴ Metodikou určovania kľúčových slov (single-words) a kľúčových termínov (multi-word terms) sa zaoberá napr. Kilgarriff (2009).

Tabuľka 1: Najfrekventovanejšie kľúčové termíny v analyzovanom korpuse

(items: 349,662)

Term	Term	Term
1 Great Reset	35 ukrainische Armee	69 Flo Osrainik
2 Karl Lauterbach	36 tiefer Staat	70 Robert Koch-Institut
3 Klaus Schwab	37 ukrainischer Soldat	71 russischer Soldat
4 Roland Rottenfußler	38 Jens Fischer	72 Jens Leirich
5 allgemeine Impfpflicht	39 Wellcome Trust	73 Wolodymyr Selenskyj
6 Rt De	40 Jens Fischer Rodrian	74 Alexander Christ
7 Michael Meyen	41 Elon Musk	75 russischer Angriff
8 Annalena Baerbock	42 rote Linie	76 Gabriele Krone-schmalz
9 Ulrike Guérot	43 Außenministerin Annalena	77 Gunnar Kaiser
10 Marcus Klöckner	44 russischer Angriffskrieg	78 Sucharit Bhakdi
11 deutsches Medium	45 Daniele Ganser	79 Wolfgang Wodarg
12 Olaf Scholz	46 vierte Gewalt	80 Albrecht Müller
13 Julian Assange	47 Bill Gates	81 Henry Kissinger
14 neue Normalität	48 westliches Medium	82 Nicolas Riedl
15 Walter Van	49 Joe Biden	83 Gates Foundation
16 Van Rossum	50 George Orwell	84 Noam Chomsky
17 Walter Van Rossum	51 Robert Habeck	85 russischer Präsident
18 großes Medium	52 Außenministerin Annalena Baerbock	86 schwere Waffe
19 Patrik Baab	53 schwere Nebenwirkung	87 Seymour Hersh
20 Sahra Wagenknecht	54 Wladimir Putin	88 deutsche Welle
21 ukrainischer Präsident	55 russische Armee	89 globaler Süden
22 Nord Stream	56 maschinelle Intelligenz	90 ukrainischer Botschafter
23 Jens Wernicke	57 Peter Thiel	91 russischer Einmarsch
24 Hannah Arendt	58 vierte industrielle Revolution	92 Melinda Gates Foundation
25 Tom-oliver Regenauer	59 reaktionäre Kritik	93 Fabian Society
26 alternatives Medium	60 Global Governance	94 Yuval Noah
27 Strategie der Macht	61 neue Weltordnung	95 militärisch-industrieller Komplex
28 digitale Identität	62 herrschende Klasse	96 totale Kontrolle
29 Florian Warweg	63 normaler Faschist	97 ukrainische Regierung
30 World Economic	64 Homo sapiens	98 Daniel Sandmann
31 Bundeskanzler Olaf	65 Christian Drosten	99 russische Invasion
32 Economic Forum	66 Markus Lanz	100 Andrij Melnyk
33 Bundeskanzler Olaf Scholz	67 ganz normaler Faschist	
34 Fischer Rodrian	68 deutscher Bundesgesundheitsminister	

Zdroj: Sketch Engine, user/jan.demcisak/rubikon_medien_und_ideologiekritik.

Tabuľka 2: Najfrekventovanejšie nomina propria v analyzovanom korpuse

(items: 349,383)

Term	Term	Term
1 Great Reset	35 Jens Lehrich	69 Milosz Matuschek
2 Karl Lauterbach	36 Wolodymyr Selenskyj	70 Kanzler Scholz
3 Klaus Schwab	37 Alexander Christ	71 De Lapuente
4 Roland Rottenfußer	38 Gabriele Krone-schmalz	72 Rosa Luxemburg
5 Rt De	39 Gunnar Kaiser	73 George Soros
6 Michael Meyen	40 Sucharit Bhakdi	74 Mattias Desmet
7 Annalena Baerbock	41 Wolfgang Wodarg	75 Winfried Kretschmann
8 Ulrike Guérot	42 Albrecht Müller	76 Social Engineering
9 Marcus Klöckner	43 Henry Kissinger	77 Václav Havel
10 Olaf Scholz	44 Nicolas Riedl	78 Event 201
11 Julian Assange	45 Gates Foundation	79 Susan Bonath
12 Walter Van Rossum	46 Noam Chomsky	80 Bayerischer Rundfunk
13 Patrik Baab	47 Seymour Hersh	81 Agenda 2030
14 Sahra Wagenknecht	48 Deutsche Welle	82 Tom Lausen
15 Nord Stream	49 Melinda Gates Foundation	83 David Rockefeller
16 Jens Wernicke	50 Fabian Society	84 Antonio Stiftung
17 Hannah Arendt	51 Yuval Noah Harari	85 Bkk Provita
18 Tom-Oliver Regenauer	52 Daniel Sandmann	86 Edward Bernays
19 Florian Warweg	53 Andrij Melnyk	87 Paul Schreyer
20 World Economic Forum	54 Young Global Leaders	88 Stepan Bandera
21 Jens Fischer Rodrian	55 Melinda Gates	89 Rainer Mausfeld
22 Wellcome Trust	56 Richard David Precht	90 News Initiative
23 Elon Musk	57 Felix Abt	91 The Intercept
24 Daniele Ganser	58 Ken Jebsen	92 Council On Foreign Relations
25 Bill Gates	59 Werner Köhne	93 Eugen Drewermann
26 Joe Biden	60 Lothar Wieler	94 Emergent Biosolutions
27 George Orwell	61 Richard David Precht	95 Frank Ulrich Montgomery
28 Robert Habeck	62 Boris Palmer	96 Justin Trudeau
29 Wladimir Putin	63 Stream 2	97 Aldous Huxley
30 Peter Thiel	64 Nancy Faeser	98 Patricia Schlesinger
31 Christian Drosten	65 Anne Will	99 Jeffrey Epstein
32 Markus Lanz	66 Cecil Rhodes	100 Hannes Hofbauer
33 Flo Osrainik	67 Nikolaus Blome	
34 Robert Koch-Institut	68 Bank für internationalen Zahlungsausgleich	

Zdroj: Sketch Engine, user/jan.demcisak/rubikon_medien_und_ideologiekritik.

Tabuľka 3: Najfrekventovanejšie kľúčové slová v analyzovanom korpuse

(items: 101,191)

Lemma	Lemma	Lemma	Lemma
1 Impfpflicht	26 Corona-Politik	51 Technokratie	76 RKI
2 Ungeimpfte	27 Lauterbach	52 Metaversum	77 Propaganda
3 NachDenkSeite	28 Assange	53 Arendt	78 Corona-Maßnahme
4 Baerbock	29 Querdenker	54 Wagenknecht	79 Impfen
5 WEF	30 ukrainisch	55 Impfnebenwirkung	80 Corona-Impfung
6 PEI	31 Außenministerin	56 BPK	81 Genspritze
7 Geimpfte	32 Transhumanismus	57 Annalena	82 geopolitisch
8 Leitmedium	33 Narrative	58 Covid	83 Meinungsmache
9 Meyen	34 Übersterblichkeit	59 Habeck	84 Schwab
10 Guérot	35 Impfung	60 Ganser	85 Precht
11 ungeimpft	36 Impfgegner	61 mRNA	86 Herrschend
12 Rottenfußler	37 Biden	62 Genderismus	87 Correctiv
13 globalistisch	38 Krone-Schmalz	63 Reset	88 Faktencheck
14 Ukrainekrieg	39 Impfstoff	64 Putin	89 Rockefeller
15 Pfizer	40 Tagesschau	65 Weltwirtschaftsforum	90 canceln
16 Selenskyj	41 Monströse	66 Desinformation	91 Orwell
17 Ukraine-Krieg	42 Pandemie	67 Melnyk	92 Rossum
18 Ukraine	43 Impfkampagne	68 cetera	93 Sozialkreditsystem
19 Totalitarismus	44 technokratisch	69 Coronamaßnahme	94 Mächtige
20 Waffenlieferung	45 Faktenchecker	70 Regenauer	95 diffamieren
21 Baab	46 narrativ	71 PCR-Test	96 Exklusivabdruck
22 impfen	47 Impfschaden	72 Globalisten	97 Zeitenwende
23 totalitär	48 geimpft	73 Eugenik	98 Warweg
24 Lockdowns	49 Rubikon	74 BioNTech	99 Oligarchie
25 Donbass	50 Angriffskrieg	75 Diffamierung	100 Harari

Zdroj: Sketch Engine, user/jan.demcisak/rubikon_medien_und_ideologiekritik

Analýza

Prevažnú väčšinu identifikovaných proprií tvoria antroponymá, ide o mená rôznych politikov, vplyvných podnikateľov, vedcov, filozofov a ďalších verejných osôb so spoločenským dosahom. Druhou, avšak výrazne menej zastúpenou skupinou sú chrématonymá, pri ktorých ide najčastejšie o názvy inštitúcií, napr. výskumných ústavov, bánk, televíznych a rozhlasových staníc, medzinárodných inštitúcií alebo názvy záujmových skupín a iniciatív,

či pomenovania konkrétnych technologických výtvorov. Zaujímavé je, že absentujú toponymá, tieto môžeme nájsť len pri analýze jednoslovných kľúčových slov (Tabuľka 3), medzi prvými 100 najfrekvencovanejšími ich ale zastupujú iba slová *Ukrajina* a *Donbas*.

Z úvodných zistení môžeme dedukovať, že konšpiračný diskurz sa odvíja skôr na vertikálnej osi, na ktorej je väčšia pozornosť venovaná tematizovaniu konkrétnych osobností, elít a inštitúcií. Geopolitické aspekty sú skôr druhoradé až okrajové. Neznamená to však, že na horizontálnej osi by nedochádzalo k žiadnym vymedzeniam, na ich denotáciu sú ale skôr využívané adjektíva, ako môžeme vidieť v spojeniach *nemecké médium*, *ukrajinská armáda*, *ruský vojak* alebo *globálny juh* (por. Tabuľka 1). V mnohých prípadoch môžu byť dané adjektíva tiež súčasťou apelatívnej zložky proprií referujúcich na konkrétne osoby (napr. *ruský prezident*, *nemecký minister zdravotníctva*, *ukrajinský veľvyslanec*).

Frekvencia výrazov *ukrajinský* a *ruský* v nami analyzovanom korpuse súvisí so sledovaným obdobím rokov 2022 a 2023, ktorému dominuje konflikt na Ukrajine. Napriek tomu v sledovanom konšpiračnom diskurze prevládajú témy pandémie, očkovania a ekonomiky, ktoré presúvajú ťažisko od geopoliticky späť smerom k vertikálnej osi. Najviac frekvencovaným kľúčovým termínom je *Veľký reset*. Ide o názov iniciatívy, za ktorou stojí zakladateľ Svetového hospodárskeho fóra *Klaus Schwab* (frekvenčná pozícia číslo 3, por. Tabuľka 1 a 2). V jeho ponímaní je možné krízu pandémie Covid-19 ako aj ďalšie celospoločenské krízy vnímať ako príležitosť pre nový začiatok a impulz k prehodnoteniu súčasného prístupu k ekonomike, občanom, ekológii a pod. V tejto vízii je predpokladom na zásadnú zmenu silnejšia spolupráca a kooperácia medzi jednotlivými krajinami, jej výsledkom má byť väčšia sociálna rovnosť a udržateľnosť, ktoré majú viesť k novej ére blahobytu (Schwab, Malleret 2020). Konšpirátorská scéna túto iniciatívu dešifruje ako odhalenie skutočnosti, že pandémia Covid-19 bola plánovaná, aby umožnila nastoliť také spoločenské zmeny, z ktorých bude profitovať len skupina elít. Referujú na ňu prostredníctvom slov a slovných spojení ako *plán*, *majstrovský plán*, *experiment*, *vojna Veľkého resetu*, *všezahrňajúci Veľký reset*, *ideológia Veľkého resetu*. Proti tomuto „plánu“ stoja obyčajní ľudia a ich pozíciu charakterizujú napr. opisy typu: *Nie sme len pieskom v súkolesí Veľkého resetu*, *sme improvizovaným náčrtom niečoho iného*. Recipient je týmto spôsobom umenšovaný a zdôrazňovaná je jeho fatálna bezmocnosť voči sprisahaniu elít, ktoré sa údajne snažia o nastolenie tzv. *novej normality* a *nového svetového poriadku* (por. pozície 14, 61 a 62, Tabuľka 1).

S touto centrálnou témou sa spája aj veľká časť identifikovaných antropónym. Už spomínanému *Kalusovi Schwabovi* sú prisudzované atribúty ako

ideológ globalizmu, propagandista, superbohatý kapitalista a pod. Poukazuje sa tiež na to, že je členom elitnej skupiny Bilderberg. Rovnakým spôsobom sú vykresľované aj ďalšie osobnosti podnikateľskej sféry ako sú *Elon Musk, Bill Gates, Cecil Rhodes, Peter Thiel, George Soros* atď. Kým spojenia ako *zámožný podnikateľ* (nem. *schwerreicher Unternehmer*), *oligarcha, multimiliardár* a pod. odkazujú na ich bohatstvo, početné iné výrazy majú za cieľ tieto osoby určitým spôsobom diskreditovať alebo vykresliť v negatívnom svetle: *drogová hlava* (nem. *Drogenkopf*), *egoisti, špekulant, veľký špekulant*. V iných prípadoch sú pôvodne pozitívne prívlastky – ako napr. *filantrop* – konotované negatívne pod vplyvom použitia irónie: *filantrop číslo jeden, Bill Gates. Známy ako filantrop, ktorý rád berie celé ľudstvo za ruku a ukazuje mu, kam má ísť. Ved' vieme: „Kto, ak nie Bill?“*.

Podobným spôsobom sú atribuované aj mená politikov. Frekvenčnú pozíciu 2 (Tabuľka 1 a 2) obsadzuje meno nemeckého ministra zdravotníctva *Karla Lauterbacha*. V súvislosti s jeho osobou nachádzame pomenovania ako *majstrovský propagandista* (nem. *Meister-Propagandist*), *najmocnejší muž v štáte, vášnivý mikrosopáč* (nem. *passionierter Sekundenschläfer*), *kazateľ paniky* (nem. *Panik-Prediger*), *pápež paniky* (nem. *Panikpapst*). Toto negatívne vykresľovanie je podmienené tým, že v rámci konšpirácie okolo *Veľkého resetu* je pandémie Covid-19 považovaná za umelo vytvorenú s cieľom destabilizovať ekonomiku, obmedziť ľudské a občianske práva a slobody a tým manipulovať ľudí a navodiť spomínaný *nový svetový poriadok*. Politici sú považovaní za komplicov, ba dokonca „bábky“ tohto plánu: *opäť sme sa dostali do bodu, keď si niektorí megalomanskí psychopati ako Bill Gates, Larry Fink alebo George Soros myslia, že sú bohmi a využívajú úplne bezškrupulózných mocipánov ako Olaf Scholz, Robert Habeck, Annalena Baerbock, Emmanuel Macron, Mario Draghi, Jacinda Ardern, Justin Trudeau, Ursula von der Leyen pre svoje vlastné ciele*. Ide pritom o politikov tak na národnej, ako aj medzinárodnej úrovni, v ich charakteristike nie sú viditeľné podstatné rozdiely.

Rovnaké konotácie sa uplatňujú nielen na politikov, ale aj na vedcov, či filozofov, dokumentujú to napr. diskreditujúce vyjadrenia na adresu virológa *Christina Drostena* (*samozvaný profesor, falošné informácie štátneho virológa, kontroverzný virológ*) či filozofa *Yuvala Noaha Harariho* (*hlasná trúba WEF*, nem. *Sprachrohr des WEF*, *historik na objednávku*, nem. *Auftragshistoriker, chránenec Klausa Schwaba, našepkávač Klausa Schwaba, dvorný filozof sekty*).

Analogicky sú ironizované a spochybnované aj rôzne inštitúcie. *Svetové ekonomické fórum* je napr. označované ako *myčka mozgov* (nem. *Gehirnwaschanlage*) alebo sú mu pripisované *črty sekty*. *Inštitút Roberta Kocha* (vládný inštitút na ochranu verejného zdravia v SRN) je spomínaný napr.

v nasledovných súvislostiach: *notoricky známy* Inštitút Roberta Kocha *nedávno* pridala k chóru panických krikl'úňov s informačnou tabuľou o „úmrtnosti v dôsledku tepla“; Inštitút Roberta Kocha *však* – ako sa dozvedáme len tak mimochodom a na periférii dátovej džungle – má klinické informácie len o približne tretine všetkých prípadov. Nehovoriac o množstve nenahlásených prípadov, ktoré nikdy neboli zaznamenané. V týchto prípadoch nie je negatívna konotácia vytváraná priamo lexikálnymi jednotkami a atribútmi (s výnimkou spojenia *notoricky známy*), ale vzniká v rámci širšieho kontextu na úrovni vety alebo textu. Ako u vedcov a odborníkov, tak aj tu ide o vyvolanie nedôvery a skepsy, táto je opakovane adresovaná aj smerom k rôznym verejnoprávnym médiám (napr. *Deutsche Welle*, *Bayerischer Rundfunk*). V iných situáciách sú inštitúcie naopak zveličované pomocou hyperbol, metaforických opisov a slovných hračiek: *najmocnejšia finančná inštitúcia sveta*, *vrchol systému*, *Bazilejská veža Banka pre medzinárodné zúčtovanie* (výraz Bazilejská veža má asociovať mytologickú Babylonskú vežu). Istým spôsobom dochádza k ich démonizácii, čo korešponduje s už vyššie spomínanou vertikálnou štruktúrou konšpiračného diskurzu na línii „my“ a „oni“.

Kým doteraz prezentované príklady reprezentovali pól na strane „oni“, medzi najviac frekventovanými vlastnými menami môžeme nájsť aj doklady zastupujúce stranu „my“ (v zmysle konšpirátori) – a to tak v kategórii antroponým, ako aj chrématoným. Medzi menami osôb nachádzame predovšetkým autorov, ktorí zverejňujú texty v alternatívnych médiách (iných, ale aj nami analyzovaných), resp. sú autormi publikácií s konšpirátorským obsahom, ktoré sú v analyzovaných rubrikách recenzované alebo diskutované. Tretím najfrekventovanejším proriom je meno jedného zo šéfredaktorov časopisu *Rubikon* – *Roland Rottenfußler*. Medzi príkladmi nachádzame také, v ktorých je oslavovaná jeho schopnosť odhaľovať mocenské konšpirácie, ako v nasledovnom ohlase na jeho publikáciu: *Roland Rottenfußler sa snaží o osvietenie v tom najlepšom zmysle slova. V duchu kritickej teórie vysvetľuje stratégie mocenských elít: Ako podmieňujú ľudí, aby sa z nich stali nedospelé bábky, ako mikroštruktúra moci preniká do každodenného života, ako si vytváranie strachu vynucuje anticipovanú poslušnosť. Niektoré z vyjadrení majú povahu adorácie hraničiacej s mystickým jazykom: Roland Rottenfußler ukazuje: Sme väzňami našich ilúzií, väzňami lži a stratégií moci. Cisár je však už dávno nahý, Čarodejník z krajiny Oz len megalomanský trpaslík ťahajúci za páky. Keď si uvedomíme, že náš strach je neopodstatnený, kúzlo z nás spadne a my nájdeme cestu späť k svojej pravde a moci: „Keby sloboda bola človek, krásna bohynia – čo by som jej povedal? Predovšetkým jedno: Odpusť nám! Osoba, ku ktorej sa referuje, je opisovaná nie priamo prostredníctvom adjektívnych atribútov, ale prostredníctvom*

činností, ktoré vykonáva – ide o osobu, ktorá *ukazuje, snaží sa o osvietenie*, ale aj *rozkladá stratégie moci* a pod. Tento spôsob vykresľovania konkrétnej osoby hraničí s kultom vytvárania osobnosti, ako sa s ním môžeme stretnúť v extrémne pravicovej alebo radikálnej populistickej rétorike. Oveľa častejšie sú však vlastné mená v analyzovanom korpuse zasadené do kontextov, v ktorých ide o obranu týchto autorov a ich názorov pred verejnou mienkou, nie zriedka aj formou vlastných výpovedí: „*Sedem z jedenásť-tich projektov chce, aby som odišiel [...]“ Ani odvaha, ani ľudská slušnosť, ani odbornosť v témach, ktorými sa Michael Meyen zaoberal, neboli výzvou pre tých, ktorí sa postavili na päty. Len preč od tej duševnej náказы, kým sa nenakazím aj ja. „Lavicová aliancia proti antisemitizmu Mníchov“ uverejnila článok pod názvom „Michael Meyen a problém antisemitizmu na LMU“. Tým sa obvinenie z antisemitizmu, ktoré by vlastne malo byť vyhradené pre zlý antisemitizmus, stáva svojvoľným, devalvujúcim toto slovo na univerzálnu zbraň proti každému, kto sa vám z akéhokoľvek dôvodu nepáči.* V danom príklade nejde ani tak o priradenie určitých atribútov Michaelovi Meyenovi, ako skôr o vyvrátenie označení, ktoré sú mu zo strany kritikov prisudzované. To isté môžeme vidieť aj v ďalšom doklade, v ktorom ide o vyvrátenie označenia *propagandista* smerom k Florianovi Warwegovi: *Meisner vysvetľoval v článku „Kremel'ský propagandista Florian Warweg, bývalý šéf RT Deutsch, sa chce pripojiť k Spolkovej tlačovej konferencii pre konšpiračné NachDenkSeiten“, sršiacom podozreniami, prečo by jeho prijatie poškodilo povest' organizácie.* Portál, na ktorom boli kritické hlasy na adresu danej osoby publikované, je v kontexte obrany označený za *denunciačný* (nem. *Denunziationsportal*).

Konšpirátorské médiá sa aktívne opakovane vyjadrujú k vlastnému označeniu ako *konšpirátorské*, rovnakým spôsobom obhajujú aj iné médiá podobného charakteru, piatym najfrekventovanejším vlastným menom je označenie stanice *Rt De* (Tab. 2), ktorá bola zakázaná. Najčastejším argumentom proti jej zákazu je zdôrazňovanie obmedzovania slobody slova a cielenej manipulácie verejnej mienky zo strany štátu a verejnoprávnych médií. Inštitúcie, podobne ako osoby, sú tak štylizované do podoby obetí.

Osobitnou a mimoriadne zaujímavou skupinou vlastným podstatných mien, ktorá sa vymyká naznačenej polarizačnej schéme, sú mená rôznych významných osobností ako sú *Hannah Arendt*, *Georg Orwell*, *Noam Chomsky*, *Rosa Luxemburg* alebo *Václav Havel*. Uvedené mená spája ich filozofické dielo zaoberajúce sa zvnikom a fungovaním totalitných štruktúr a ich občiansky aktivizmus zameraný na boj za pravdu a slobodu. Iné štúdie tiež dokazujú, že v konšpirátorskom diskurze je inštrumentalizované aj myslenie ďalších filozofov zaoberajúcich sa kritikou ideológií a moci (napr. *Marx*, *Engels*, *Adorno*, *Horkheimer*, *Gramsci* alebo *Foucault* a i.), pričom

sa adoptuje ich jazyk, terminológia či argumentačné vzorce (Demčišák 2024). Zastúpenie takejto vzorky vlastných mien odhaľuje, že konšpiračný jazyk môže pracovať oveľa sofistikovanejším spôsobom ako jazyk populistov.

Záver

Podľa Langendoncka môžu mať nomina propria okrem základného kategorického významu aj asociatívny, emotívny a gramatický presupozičný význam (Langendonck 2007: 71-84). Z analýzy našej výskumnej vzorky vyplýva, že väčšina vlastných mien, na ktoré referuje konšpiračný diskurz, sú používané, atribuované a kontextualizované tak, aby nadobúdali asociatívne významy, predovšetkým na vertikálnej osi od pomyselného recipienta zahŕňaného do obrazu „my“ k vlastným menom konkretizovanému oponentovi patriacemu k pólu „oni“. Táto konkretizácia má vyvolať predstavu, že realizované tvrdenia nie sú fabuláciami, ale opierajú sa o ontickú realitu a vychádzajú z nej. Pridruženou asociáciou sa navyše z oponenta stáva protivník nesúci so sebou rozličné záporné charakteristiky, na základe ktorých sa aktivuje aj negatívne nabitý emotívny význam daného vlastného mena. Uvedené sa rovnako dotýka antroponým ako aj chrématoným. Absentujúce toponymá poukazujú na dominanciu vertikálnej osi diskurzu.

Obdobne nadobúdajú asociatívny a emotívny význam aj propriá zastupujúce a pomenovávajúce osoby, inštitúcie, médiá a pod., ktoré sú konformné s konšpiračnými teóriami. Asociatívnym významom sa navodzuje blízkosť k recipientovi a v rámci emotívneho významu môže vznikať pocit spolupatričnosti, ľútosti, či sympatie.

Vlastné mená oboch skupín tak môžu prispievať k manipulatívne charakteru jazyka konšpiračného diskurzu a to aktivovaním emotívneho významu spájaného s rozhorčením, skepsou, dezilúziou, sebaľútosťou a pod.

Odkazovaním sa na vlastné mená (prevažne nežijúcich) významných filozofov a celospoločensky uznávaných aktivistov bojujúcich proti totalitným systémom však konšpiračná rétorika oslovuje aj kognitívnu stránku svojich recipientov. Táto stratégia môže osloviť ľudí s vyšším vzdelaním, ktorí v daných kontextoch a príkladoch môžu nachádzať istú logiku.

Ukazuje sa, že jazyk konšpiračného diskurzu je oveľa sofistikovanejší, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať. V drvinej väčšine totiž nejde o narácie o hadojašteroch ovládajúcich svet, chemickom postrekovaní ľudí z lietadiel a pod., ale o premyslené spochybňovanie reálnych faktov, reálnych osôb a inštitúcií pomocou iných logicky znejúcich faktov, iných osôb a iných inštitúcií nesúcich konkrétne vlastné mená.

Literatúra

- DEMČIŠÁK, J. (2024). On the Appropriation of Critique of Ideology by the Conspiracy Discourse. In: (n.n.). *The Asian Conference on Arts & Humanities 2024. Official Conference Proceedings*. Nagoya: IAFOR, s. 439–449. <https://doi.org/10.22492/issn.2186-229X.2024.39>
- FÜCKS, R. (2022). Meinungsfreiheit und wehrhafte Demokratie. Zentrum Liberale Moderne, <<https://libmod.de/meinungsfreiheit-und-wehrhafte-demokratie-fuecks/>> [24. 10. 2024].
- HOLLAND-LETZ, M. (2020). *Online-Magazin „Rubikon“: Zweifel in der eigenen Echo-Kammer*, <<https://uebermedien.de/50234/online-magazin-rubikon-zweifel-in-der-eigenen-echo-kammer/>> [24. 10. 2024].
- KILGARRIFF, A. (2009). Simple maths for keywords. In: MAHLBERG, M., GONZÁLEZ-DÍAZ, V., SMITH, C. (eds.). *Proceedings of Corpus Linguistics Conference CL2009*. Liverpool: University of Liverpool. <<https://ucrel.lancs.ac.uk/publications/cl2009/>> [24. 10. 2024].
- LANGENDOCK, W. v. (2007). *Theory and typology of proper names*. Berlin: Walter de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110197853>
- LINDEN, M. (2022). Vom Aufklärungs- zum Querfront-Medium? <<https://gegenmedien.info/fallstudie-1-nachdenkenseiten/#intro>> [24. 10. 2024]
- MÜLLER, T. et al. (2023). Rechte alternative Medien. Eskalationspresse. *Katapult*, 12. 12. 2023, <<https://katapult-magazin.de/de/artikel/eskalationspresse>> [24. 10. 2024].
- RÖMER, D., STUMPF, S. (2019). „Der Große Austausch ist kein Mythos, er ist bittere Realität.“ Populismus und Verschwörungstheorien aus linguistischer Perspektive. *Osnabrücker Beiträge zur Sprachtheorie*, 95: 129–158.
- RÖMER, D., STUMPF, S. (2022). Verschwörungstheorien – und wie sie sprachlich glaubhaft gemacht werden. In: MÜLLER, K., KIRCHBERG, C. (eds.). *Verschwörungstheorien*. Berlin: Gegen Vergessen – Für Demokratie e. V., s. 60–89.
- SCHWAB, K., MALLERET, T. (2020). *Covid-19: Der große Umbruch*. Genf: Forum Publishing.
- ŠTEFANČÍK, R. (2020). *Kommunikationsstrategien der slowakischen Rechtsextremisten*. Hamburg: Verlag Dr. Kovač.
- WALDMÜLLER, V. (2022). *Rubikon News. Ein Querfront-Magazin? Belltower News. Netz für digitale Zivilgesellschaft*. <<https://www.belltower.news/rubikon-news-ein-querfront-magazin-127171/>> [24. 10. 2024].

Kontakt:

PhDr. Ján Demčišák, PhD.

Katedra germanistiky

Filozofická fakulta

Univerzita sv. Cyrila a Metoda

v Trnave

Department of German Studies

Faculty of Arts

University of Ss. Cyril and Methodius

in Trnava

Email Address: jan.demcisak@ucm.sk

ORCID: 0000-0003-0227-6716